

PARÇA-BÜTÜN DİYALEKTİĞİNDE ÇAĞDAN YAZARA, YAZARDAN KURGU KİŞİSİNE OĞUZ ATAY

OĞUZ ATAY: FROM THE PERSPECTIVE OF THE PART AND THE WHOLE, FROM THE AGE TO THE AUTHOR, FROM THE AUTHOR TO THE FICTIONAL CHARACTER

Yunus BALCI

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Denizli, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-8613-6528

E-mail: yunusbalci@gmail.com

Geliş Tarihi: 27. 03.2023
Kabul Tarihi: 03.05.2023

Kaynak Gösterim/Citation:
Balci, Yunus. "Parça-Bütün
Diyalektiğinde Çağdan Yazara,
Yazardan Kurgu Kişisine Oğuz Atay",
Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları. 15/29,
019-039.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.538>

Öz

Oğuz Atay, 20. Yüzyıl Türk edebiyatının en dikkate değer bir ismi olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin kabuğunu kırıp dünyaya açıldığı, dünyanın ise tam tersi yönde ciddi bir dönüşüm geçirdiği bir dönemde yaşadı. Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri daha unutulmamışken ardından gelen İkinci Dünya Savaşı, evrensel bir varoluşsal sorunu gündeme getirdi. Bu savaşların yarattığı korku, kaygı ve benzeri sorunların büyük psikolojik ve felsefi etkileri olmuş; hayat, sanat ve edebiyat da bundan nasibini almıştır. Bu nedenle tüm dünyada ortaya çıkan büyük sanat ve edebiyat faaliyetleri, modern Türkiye aydını Oğuz Atay'ın dikkatini çekmiş ve onun edebi eserlerini etkilemiş ve beslemiştir.

Vermiş olduğu edebi eserlerle gerek çağının ve gerekse de Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımların, geçmiş olduğu süreçlerin tam bir sözcüsü olmuştur. Onun eserlerinde felsefi eğilimlerden edebi eğilimlere, ülke gerçeklerinden, küresel gerçeklere kadar pek çok etkenin bireyde uyandırdığı derin zihni yaralanmaların izlerini görürüz. Bu makalede Oğuz Atay'ın roman, hikâye, tiyatro ve günlük gibi edebi türlerde vermiş olduğu eserleri etrafında hem bütünlüklü bir çağın ruhunu ve hem de bu eserlerde yaratmış olduğu karakteri şahsında bu çağın bir bireyi olarak "parça"nın nasıl dağılıp yok olmaya başladığını göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Atay, Parça-Bütün- Çağın Ruhu, Yazar, Kurgu Kişisi.

Abstract

Oğuz Atay stands out as one of the most notable names in 20th century Turkish literature. He lived in a time when Turkey was breaking out of its shell and opening up to the world, while the world was undergoing a serious transformation in the opposite direction. The remnants and effects of World War I had not yet been forgotten when the Second World War brought up a universal existential problem. The fear, anxiety, and similar issues created by these wars had significant psychological and philosophical effects, which also affected life, art, and literature. Therefore, the great artistic and literary activities that emerged worldwide caught the attention of modern Turkish intellectual Oğuz Atay and influenced and nourished his literary works.

Through his literary works, he became the true spokesperson of the crises and processes experienced by both his era and Turkey. In his works, we can see the traces of deep mental wounds awakened by various factors, from philosophical tendencies to literary tendencies, from country realities to global realities. In this article, we will try to show how Oğuz Atay's literary works in various genres such as novels, stories, plays, and diaries reveal both the spirit of an entire era and how the "piece" begin to scatter and disappear in the character he created as a representative of this era.

Keywords: Oğuz Atay, Part and Whole, Spirit of the era, Writer and Fictional Person.

Extended Summary

Oğuz Atay was born on October 12, 1934 and passed away on December 13, 1977. The time period in which he lived was a period of significant changes and transformations for both the world and Turkey. The atmosphere created by the two world wars, the state of war all over the world, the economic interests and political conflicts between European countries, and the pessimistic philosophies of the era had created an overall sense of decline. Living in such an atmosphere, Oğuz Atay stands out as one of the most notable figures of Turkish literature. With his literary works, he became a spokesperson for both the troubles of his time and the processes Turkey had gone through. In his works, we see the traces of the deep mental wounds caused by various factors, from philosophical and literary tendencies to national and global realities, that have affected individuals. Through his literary works such as novels, short stories, plays, and diaries, we can observe both the spirit of an era in its entirety and how the "piece" as an individual began to disintegrate and disappear in that era.

In particular, philosopher writers whom Atay was closely familiar with, such as Kierkegaard, Nietzsche, Dostoevsky, Beckett, Ionesco, Unamuno, Pirandello, Kafka, Sartre, and Camus, describe the collapsing and disintegrating human condition. Moreover, names like Freud, Jung, Lacan, Eric Fromm, and Alfred Adler began to undertake in-depth journeys into the human psyche, exploring concepts such as consciousness, the unconscious, the subconscious, personality, character identity formation, dreams, and repressed inner urges. On the other hand, the definition of the human being started to be redefined, and the concept of "homo ludens," which sees the human being as a playful being, was introduced. Within this framework, new approaches and interpretations of the meaning and value of life began to emerge. In a way, escape from oppressive and overwhelming reality, to escape to play, irony, and a kind of "humor," emerged as a phenomenon. All of these point to a scene that negates the point where human civilization has reached, indicating a new search or rather that the current state of things is collapsing.

Writers such as Robert Musil, Louis-Ferdinand Celine, Sartre, and Camus attempt to reflect the individual who is crushed, crawling, drifting, and going insane under the psychology of the post-World War I era and the collapse emerging towards World War II via their characters in their novels. On the other

hand, writers like Joyce, Wolfe, Michael Butor, and Nathalie Sarraute have begun to focus on the inner depths of human beings, in a sense, distancing themselves from the external world.

All of this modernist fragmentation, decay, disintegration, fear, and doubt have led to new intellectual, artistic, cultural, and literary formations, giving rise to a new perspective called postmodernism, which has begun to offer new interpretations of reality, in art and literature.

In the midst of all this political, philosophical, psychological, and aesthetic atmosphere, Oğuz Atay, who produced works in the form of novels such as *The Disconnected*, *Dangerous Games*, *A Novel of a Scientist*, stories under the name *Waiting for Fear* and works in the form of plays under the name *Living with Games*, and diaries under the name *Diary*, is generally concerned with the individual's inability to cope with the social structure. In his fiction, especially those in search of identity and looking for a place in society, Atay depicts alienated, unbalanced, and intellectual individuals in conflict with society. His characters are people who are unable to gain acceptance in society and unable to solve their own problems. In this sense, he is the writer of the individual. He always looks at social problems through the lens of this individual. His concern is to reflect how these problems are reflected in the individual's inner world, rather than providing solutions to these problems. Therefore, in his works, events are left in the background, and the reflection of the conflicting consciousness of the characters is highlighted. Atay believes that the individual is at the forefront of all problems and also their solutions.

The fundamental concepts that stand out in Oğuz Atay's novels are "games" and irony. This concept, which appears as the title of some of his works, is important in terms of explaining the writer's perspective both technically and thematically. We can see that postmodern writers approach the world in the novel as a game and use an ironic distance. In the process of finding his/her identity, the individual breaks away from the material life games that are incompatible with him/herself and constructs life games suitable for his/her personality in his/her inner world.

When we look at Oğuz Atay's stories as a whole, we can see that, just like in his novels, he is heavily influenced by existentialists' understanding of human-time-space. In this context, names such as Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Sartre, and many more can be mentioned. As a writer, Atay reflects Kafka's

influence more, but many other names such as Dostoyevsky, Stendhal, Kafka, Joyce, Laclous, Conrad, Emily Bronte, Gunter Grass, Vladimir Nabokov should be counted in this context.

Ultimately, Oğuz Atay lived in a period when Turkey broke out of its shell and opened up to the world, but the world, on the contrary, underwent a serious change. The destruction of World War I and its effects were not forgotten, and the even more violent World War II brought up a universal existential problem for humanity. The fear, anxiety, and similar problems created by the war had great effects both psychologically and philosophically, and life, art, and literature also had this fair share. Therefore, the great artistic and literary activities that emerged all over the world caught the attention of Oğuz Atay, an intellectual of modern Turkey, and influenced/nourished his literary works.

While being strongly influenced by the Western artistic, literary, and intellectual movements of his time, Atay, as a thinking man of the Republic of Turkey, which was also developing, modernizing, and integrating into the world, had to convey the problems and dilemmas that Turkey brought from the East to the West, from the past to the future. It can be said that Atay is a glocal writer in every aspect, from the modernist literary tendencies in his works to postmodern practices, and from all the universal fears and concerns of his time to the intellectuals who carry Turkey's dead-end problems in his works.

Giriş

20. Yüzyıl Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Oğuz Atay (1934-1977), gerek Türkiye'nin ve gerek bütün dünyanın ciddi bir değişim ve dönüşüm geçirmekte olduğu döneminde yaşamıştır Birinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu yıkımlar etkilerini muhafaza ediyorken gelen İkinci Dünya Savaşı, büsbütün bir evrensel tükenişe yol açar. Maddi anlamdaki yıkımların beraberinde getirdiği sosyal, felsefi ve psikolojik çöküntü çağın genel bir ruhu halinde tezahür eder. Doğal olarak çağın bütünlüklü bir görünümü olarak ortaya çıkan bu durum; toplumun ve bireyin her türlü ürününde kendisini gösterir. Böyle bir yapı içerisinde yaşayan bireyin de bundan etkilenmesi kaçınılmazdır. Türkiye özelinde yaşanan bir modern ulus devlet olma çabaları da buna eklenince hem Türkiye düzleminde ve hem de evrensel düzlemde bir bütünlüklü yapı, Oğuz Atay'ın yazarlık serüveninde kendisini gösterir. Bir taraftan dünya savaşlarının yarattığı felsefi ve psikolojik çöküntü; diğer taraftan yeni Türkiye'nin bu atmosfer içerisinde tutunma çabaları Oğuz Atay kimliğinde somutlaşır. Bir anlamda çağın ruhunun etkisinde tüm dünyada ortaya çıkan düşünce hareketleri, büyük sanat ve edebiyat faaliyetleri, felsefi ve psikolojik eğilimler, öncelikle Oğuz Atay'ın düşünce dünyasında ve ardından edebi eserlerinde yer etmiştir. Oğuz Atay'ın roman, hikâye, tiyatro ve günlük gibi edebi türlerde vermiş olduğu eserlerinde bütünü evrensel ruhunun etkilerini, diğer bir anlamda "parça"nın nasıl dağılıp yok olduğunu görmek mümkündür.

Çağının Bir İnsanı Olarak Oğuz Atay

İnsanlarımızın daha doğrusu benim ilgilendiklerimin dünyaya nasıl baktıklarını –benim bilebildiğim görebildiğim kadar- anlatmak istiyorum. Batı dünyasından bütünüyle farklı bir görüşü anlatmayı bilmem nasıl becermeli? Bunu hissettiğimi sanıyorum. Bir bakıma "irrasyonel" –Batının anladığından ayrı- bir görüş bu. İçinde düşüncenin fark etmediği bir humor olan, saf diyebileceğim bir görüş. Bana öyle geliyor ki biz çocuk kalmış bir milletiz ve daha olayları ve dünyayı, mucizelere bağlı, mythlere bağlı bir şekilde yorumluyoruz en ciddi bir biçimde. Aklı başında bir batılının gülererek karşılayacağı ve bize ölesiye ciddi gelen bir şekilde. Bir başka nokta daha: öyle bir yarım yamalaklığımız var ki, bizim dramumuz, bizim trajedimiz, akıl almaz bir biçimde geliyor. Ayrıca bir trajedinin içinde olduğumuzun farkında bile değiliz. Çok güzel yaşayıp gittiğimizi sanıyoruz. (Atay, Günlük)

Bütün

Oğuz Atay, 12 Ekim 1934'te İnebolu'da doğar ve pek çok eserinin yarım kalmasına sebebiyet veren beyindeki tümör dolayısıyla 13 Aralık 1977'de vefat eder; Edirnekapı şehitliğine defnedilir. Günlüğündeki şu cümle oldukça dikkat çekicidir: "Düşüncem geç gelişti, biraz geç başladım, biraz da erken bırakmak durumunda kalıyorum. Geleceğini kaybetmek yaşanan zamanı da boşlaştırıyor." (Atay, Günlük 280).

O doğduğunda Türkiye dâhil, bütün dünyada Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri hala kendisini devam ettirmekte; büyük bir yıkıntı, çöküntü ve bunalım çağı hüküm sürmektedir. Yanı sıra İkinci Dünya Savaşına doğru giden politik süreçler, keskin ve katı rejimler baş göstermektedir. Amerika kıtasında büyük bir ekonomik bunalım yılları yaşanmakta, Amerika'da 1932'de seçilen Rosvelt yeni ekonomik ve sosyal politikalar uygulamaya koymakta; Kolombiya ve Peru ile Bolivya ve Paraguay arasında savaşlar ortaya çıkmaktadır. Asya kıtasında ise Suudiler ile Yemen, Japonya ile Çin arasında savaşlar yapılmakta; Rusya'da Komünist parti kontrolünde Bolşevikler pek çok küçük devleti kontrollerine alarak dış dünyaya kapalı bir sistem yaratarak yeni bir güç halinde ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da ise İngiltere, İtalya ve Fransa Asya ve Afrika'da zaten var olan sömürgelerine yenilerini eklemeye devam etmektedirler. İtalya Mussolini, İspanya Franko önderliğinde diktatoryal yönetimlerle idare edilmektedir. Fakat yanı başlarında süper bir askeri ve ekonomik güç olarak Almanya ortaya çıkmakta, 1933'te Hitler başkanlığındaki Nazi partisi bütün gücü ele geçirmekte, Alman toplumunu saflaştırma niyetiyle azınlıklara karşı sindirme ve yok etme politikaları uygulamaya başlamakta, Alman topraklarını genişletme ve sömürge temin etme yarışına girmektedir. Almanya'da başta Yahudiler olmak üzere pek çok etnik grup toplu katliamlara uğramakta, toplama kamplarında işkence görmektedir. Almanya genişleme ve güçlenme amacıyla 1938'de önce Avusturya'yı, bir yıl sonra da Çekoslovakya'yı ilhak edecek ve 1 Eylül 1939'da lmanya'nın Polonya'ya girmesi İkinci Dünya savaşının fitilini ateşleyecektir. Bu durum bütün dünyada inanılmaz bir kaos ortamı yaratacak; bütün toplumsal katmanlar, insani faaliyetler bundan kendine düşen payı alacaktır. Ve tabi 1945 Ağustos'unda Amerika'nın Japonya'ya attığı "Küçük Oğlan" ve "Şişman Adam" isimli atom bombaları, bütün insanlığın anlamını, bizzat insan eliyle ironik bir şekilde yerle bir edecektir.

Diğer Taraftan 19. Yüzyılın sonlarından itibaren felsefede, edebiyatta ve sanatın diğer dallarında ontolojik bir değer olarak insanın çöküşünden bahseden yeni eğilimler baskın çıkmaya başlayacak; bu eğilimler Rönesansın ortaya çıkışından itibaren başlayan ve insanın süblimasyonuna dayanan anlayışları yerle bir edecek; özellikle existansiyalizm anlamsız ve saçma bir dünya ve insan varlığından bahsedecek, inanç, resim, müzik, tiyatro, edebiyat, sinema, psikoloji gibi kültür ve bilim alanlarını da etkileyecektir. Atay'ın yabancıları olmadığı Kierkegaard, Nietzsche, Dostoyevski, Becket, Ionesco, Unamuno, Pirandello Kafka, Sartre, Camus gibi bir kısmı filozof yazarlar bu çöken "absürd" insanı resmedecektir. Diğer taraftan Freud, Jung, Lacan, Eric Fromm Alfred Adler, bilinç, bilinçaltı, bilinç ötesi; kişilik, karakter kimlik oluşumları, rüyalar, bastırılmış içsel dürtüler, mutluluk, hüzün, keder, kaygı, anksiyete, depresyon gibi kavramlar üzerinden insanın iç dünyasına doğru derinlemesine yolculuklar yapmaya başlamış; 19. Yüzyılın sosyal olgular merkezli anlayışları psikolojik ve psikanalitik eğilimlere evrilmiştir. İnsanın tanımı üzerinde yeniden tartışmalar ortaya çıkmış, "homo sapiens", "homo faber" kavramlarının yanına "homo ludens" kavramı, Johan Huizinga tarafından eklenmiştir. Diğer taraftan hayatın anlamı ve değeri üzerine yeni yaklaşımlar, yeni yorumlar ortaya çıkmaya başlar ki bunlar içerisinde Atay'ın en çok ilgilendiği Eric Berne'in *Hayat Denen Oyun* isimli eseri olur. Baskıcı, bunaltıcı gerçeklikten kaçış; oyun, ironi, bir çeşit humora kaçış bir fenomen halinde ortaya çıkar. Bütün bunların ortaya çıkardığı manzara, insan uygarlığının vardığı noktayı olumsuzlayan, yeni bir arayışı işaret eden ya da daha çok hâlihazırdakinin çökmekte olduğunu söyleyen bir manzaradır.

Robert Musil, romanı *Niteliksiz Adam*'da (1930-32) Ulrich, Louis-Ferdinand Celine, romanı *Gecenin Sonuna Yolculuk*'ta (1932) Ferdinand Bardamu, Sartre, romanı *Bulantı*'da (1938) Antoine Roquentin, Camus, romanı *Yabancı*'da (1942) Meursault şahsında, I. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan çöküntü psikolojisi ve II. Dünya Savaşı'na doğru giderken ortaya çıkan depresyonun altında ezilen, neredeyse cinnet geçirme aşamalarına gelen bu bireyi yansıtmaya çalışırlar. Yukarıda saydığımız isimler haricinde Joyce, Wolfe, Michael Butor, Nathalie Sarraute gibi yazarlar da insanın içsel derinliğine yönelmeye başlamış, bir anlamda dış dünyadan uzaklaşmışlardır.

Şüphesiz ki bütün bu modernist kırılma, dökülme, dağılma, parçalanma, korku ve kuşku eğilimleri yeni düşünsel, sanatsal, kültürel ve edebi oluşumlara yol açmış, postmodern adı verilen yeni bir bakış açısı; gerçeklik algısına, sanata ve edebiyata yeni yorumlar getirmeye başlamıştır.

Bu yeni durum, özellikle sanat alanında modernist duyarlılıklardan ve tarzlarından önemli ölçüde farklılaşan kültürel bir fenomeni işaret etmektedir. Her alanda mutlak bir otoriteyi reddeden ve kültürel ve siyasi yönleriyle birlikte bir epistemoloji, metodoloji ve toplumsal ontolojiyi kapsamaktadır. (Morphy 9). Postmodernizm, modern dönem rasyonalizmine, insan merkezli düşünceye ve büyük anlatılara, Aydınlanma ve sömürgeciliğin 20. yüzyılın ortalarında çöküşü sonrası ortaya çıkan dünya koşullarına karşı geliştirilmiş bir baş kaldırı biçimidir.

Postmodern edebi yönelim, modernist edebiyatta bulunan bazı özellikleri taşımasına rağmen modern mantığın aydınlanmacı tutumuna karşı olan bir anlayış getirir. Bu yaklaşım özellikle tarihte ve zihinde konumlanan büyük anlatıların ölümünü vurgular ve Lyotard'ın meta-anlatısı, Derrida'nın "oyun" ve Baudrillard'ın "simulakra" kavramları etrafında şekillenir. Ancak, tüm bunların bir zaman temelli bir oluşum olmasının arkasında, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı düşüncesinde ortaya çıkan insan-dünya-akıl ekseninde anlam arayışının ulaştığı kötümserlik ve umutsuzluk yatar. Bu nedenle, postmodern romanda yazar, modernist yazarın kaotik bir dünyada anlam arayışından güçlü bir şekilde kaçınır ve hatta onun parodik bir halde yeniden sunar. Bu gerçekliğe duyulan güvensizlik sonucu ortaya çıkan inonikleştirme, metnin gerçekçilik arayışını değil sadece aynı zamanda yazarı da kapsar. Bu noktada modern öznenin logosa bağlı pozisyonu ve dış dünyanın kartezyen mantığı sarsılmış olur. "Özne bilincinin kimi zaman tarihsel zeminde ironize edilmiş görünüşleri, paradoksal kombinasyonlar şeklinde sunulur." (Morphy 9).

Bu tür bir düzenleme, modern romanlardaki gerçeklik saplantısını ortadan kaldırır. Okuyucuya romanın kurgu olduğunu unutturmaya ve gerçek olayların içindeymiş hissi uyandırmaya çalışan "gerçekçi roman" anlayışının aksine postmodern roman, bir uydurma olduğunu vurgular ve gerçekçi olanın parodisini yapar. Roman, anlatı öğeleriyle oynayarak gerçek ve kurgu arasındaki var olduğu düşünülen bağlantıların ne kadar sorgulanabilir olduğunu göstermeye çalışır. Modern yazar, tüm varoluşu insan etrafında biçimlenmiş bir sistem, akılla kavranabilen ve tanımlanabilen bir ilişkiler ağı olarak algılar ve bu gerçekliği farklı yer, zaman ve koşullarda yeniden inşa ederek kendisine ait kılmakla ilgilenir. Postmodern düşünce, sadece zihindeki düzen anlayışını değil, gerçekliğin tek yanlılığını da reddeder. Zihnin düzeninin ve algısının ötesinde çok katmanlı bir dünya, çok yönlü bir gerçeklik veya gerçeklikler vardır. Batı modern düşüncesinin kendini trajik bir varlık olarak konumlandırılan anlam

arayışının ve ardından gelen nihilist ve absürt sürecin etkisi ve ardından her şeye ironik bir oyun olarak yaklaşmasının etkisi önemlidir. İnsan varoluşunun mutlak bir anlamı yoktur; bu nedenle, insanlar gizli bir oyunun oyuncularıdır. Bu anlamda postmodern yazarlar, modern yazarların gerçekliğe bağlılıklarının aksine, metinleri oyun oynayarak deforme ederler ve bu oyunu metnin her unsurunu kapsayacak şekilde genişletirler. Postmodern yazarlar, modern yazarların gerçeklik saplantısını alay konusu yaparken, gerçekliğin çok yönlü görüntüsünü göstermeye çalışırlar.

Postmodern yazar bu düşünceyi görünür kılmaya, diğer yazarların kullandığı metinleri, kurgu taktiklerini, anlatım mekanizmalarını kendi anlatısında bir konuya dönüştürür. Roman, dış gerçekliğin yansıtılması neticesinde sosyolojik, ahlaki ya da felsefi tarafları bulunan bir metin olarak değil, kurgu dünyasında oynanan bir oyun olarak görülür. Böylece yazar sadece bir homo sapiens olmaktan çıkar ve bir "homo ludens", yani oyun oynayan bir insan olur. Çünkü insan sadece akıllı bir varlık olmaktan daha öte bir şeydir. (Huizinga 20). Bu noktada metinlerarasılık oldukça kullanışlı bir yöntem haline gelir. "Farklı metinler artık sadece oyunun parçası durumundadırlar. Yansıtmacı ve modernist tarzlarda aralarındaki derin ayırma rağmen daha çok anlamı etkileme ya da belirleme noktasında birleşen metinlerarasılık, ne dış ne de iç gerçekliği yansıtma ya da işleme gibi bir hedefi olan; bunun yerine romanı bir sanal gerçeklik ortamı- Jean Baudrillard'ın deyimiyle "simülasyon/ simulacra"-, -Mikhail Baktin'in deyişiyle "diyaloğsallık"- olarak gören postmodernist romanda bu çoğulculuğu sağlayan öğelerden biri olma konumuna." (Sazyek 499) getirilmiş olur.

Parça

Günlük'ünde belirttiği üzere kimliğinin gelişiminde anne ve babasının etkisi büyüktür. Babasından akıl tarafını, annesinden ise duygu tarafını aldığını söyler (Atay, *Günlük* 88). Babası Cemil Bey ağır ceza reisliği ve 1939-1950 yılları arasında Sinop ve Kastamonu'dan üç dönem milletvekillik yapar; annesi Muazzez Hanım ise öğretmendir. Oğuz Atay, babasının milletvekili olması dolayısıyla Ankara'ya gelir, burada başladığı okul hayatını Ankara Maarif Koleji'nde tamamlar. Akabinde girmiş olduğu İTÜ. İnşaat Fakültesi'nden 1957'de "Yüksek Mühendis" diploması alarak mezun olur. 1957-59 arasında askerlik hizmetini yerine getirir. 1960'ta İstanbul Devlet Mühendislik ve mimarlık Akademi'sinde öğretim

elemanı olarak çalışmaya başlar; Topografya ve Yol İnşaatı dersleri okutur. 1975'te Doçent olur (Ecevit, Ben Buradayım 157).

Bu yıllar Türkiye'nin ciddi değişim ve dönüşüm yıllarıdır. Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti 1923 Lozan Antlaşması ve ardından 29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti'ne evrilmiş; Atatürk İlke ve İnkıpları pek çok cephede mücadele veren Anadolu insanından ve toprağından yepyeni bir ulus-devlet çıkarabilmenin ilk temellerini atmış olur. Fakat Tanzimat'tan beri süre gelen Doğu'dan Batı'ya yönelme eğilimi daha keskin bir hal almış olmakla birlikte geleneksel modellerle yeni modern modeller arasındaki çatışma devam etmiştir. Parlamenter sisteme geçilmiş olsa da uzun zaman tek parti dönemi, ardından Milli Şef dönemi ve 1950 sonrası Demokrat Partili yıllar ve çok partili sistem zaman zaman askeri darbelerle kesintiyi uğrar. Siyasal anlamdaki içe kapanma ve dışa açılma eğilimleri kendisini kültür sanat ve edebiyat hareketlerinde de gösterir.

1923 sonrası Türk edebiyatı için bir içe kapanma dönemi olur. Bu bakımdan 1940'a kadar edebiyatta iki temel yönelim dikkat çeker. Bunlardan birisi coğrafyada Anadolu'ya, insanına gitmek ve ikincisi de tarihte, kültürde, sanatta Türklüğe gitmek. Bu yerel yönelimler gibi görülen hareketlerin arkasında milli romantizmle karışık seküler, rasyonel bir yaklaşım biçimi bulunmaktaydı. Faruk Nafiz'in özellikle Han Duvarları ve Sanat isimli şiirlerinde ve Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Halide Edib'in roman ve hikâyelerinde yansıma bulan yaklaşım biçimi, Anadolu insanının tarih, dil, kültür, hayat ve sanatıyla birlikte edebiyatını da yükseltme batılı merkeze yaklaştırma çabası içinde olmuştur.

Cumhuriyet sonrasında ilk şiir grubu olan Yedi Meşaleciler aynı zamanda batılı küresel merkezi tekrar etmek isteyen ilk Cumhuriyet grubu olur. Özellikle estetik ve edebi zevk bakımından Eski Yunan ve Latin'e gitme, yenilikçi olma ve evrensel modellere yönelmek çabası bu bakımdan dikkate değerdir. Fakat bunları gerçekleştirme noktasında yeterince kabiliyete sahip olmadıkları bir yana zamansal bakımdan da batılı edebiyatların çoktan tükettiği bir yaklaşımı tekrarlama çabası, istedikleri yeniliği yapabilmelerini temin edemez. Bu bakımdan Türk edebiyatının Cumhuriyet döneminde batılı merkez edebiyatlarla gerçek anlamda teması 1930lu-40lı yıllardan sonra olur. Türkiye'nin çekildiği kabuğından tekrar dışarı çıkma, dünyayla yeniden entegre olma dönemine de denk gelen bu yıllarda batılı edebiyatlar; siyasal, sosyal ve felsefi kınımlara bağlı olarak bir çöküntü edebiyatı görünümünde idi. II. Dünya savaşına doğru

giden süreçte iyice karmaşık hale gelen küresel ekonomik çıkar kavgalarına eşlik eden karamsar felsefeler bir dekadanzmi dünya çapında bir hava olarak üretmekteydi. Bunun gölgesinde ortaya çıkan edebiyat da modern insanın anlam arayışında uğradığı yenilgiyi dillendirir olmuştur. Türk edebiyatında Birinci Yeni'nin ve İkinci Yeni'nin basitten anlamsızlığa; sistem, düzen ve akıldan kaçmaya doğru giden anlam arayışları bu dönem küresel etkilerin bir yansıması idi. Her ne kadar birer tutunma biçimi olarak geleneksel modellere dönmek isteyen, onları modern formlarla tekrar etmeye çalışan 1940 sonrası hececi şairleri veya Hisar grubu gibi, Maviciler gibi yazar ve şairler, gruplar olsa da bu çöküntü genel bir görünüm olarak Türk edebiyatında kendisini gösterir. Bu dönemde psikolojik bunalımlı, anomik, yabancılaşmış birey, bir sonuç olarak kendisini Türk edebiyatında da gösterir. Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar ve daha sonraki yıllarda Oğuz Atay, Yusuf Atılgan gibi yazarlar bu evrensel kabulü romanlarında zaman zaman milli, yerel, sosyal problemlerle birleştirerek işlemişlerdir.

Ancak II. Dünya savaşı sonrasında dünyanın Amerika ve Sovyetler olmak üzere iki kutuplu hale gelmesi neticesinde Türk edebiyatında da 1960 sonrasında ikinci kutbun etkileri güçlü bir şekilde kendisini gösterir. Amerika-Avrupa merkezlikten Sovyet merkezliliğe doğru kaymaya başlayan toplumcu gerçekçi veya sosyal gerçekçi adıyla anılan bu yönelim aslında bir anlamda batılı kutbun modernleşme sürecinde ortaya çıkardığı çöküntüye bir alternatif gibi sunulmaktaydı ve özellikle de Türk edebiyatında romanda kendisini göstermekteydi. Attila İlhan, Aziz Nesin, Mahmut Makal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar ve daha da sayılabilecek pek çok isim, toplum sorunlarına Marksist bir çerçeveden yaklaşmaya, işçi, köylü kesimini ön plana çıkarmaya, "ezilen sınıflar" adına bir edebiyat yapmaya başladılar. Fakat 1980 askeri darbesi, edebiyatta da bu kutup değiştirme hareketinin sonunu hazırlamış olur.

Edebiyat Adamı Olarak Oğuz Atay

"Ben buradayım okuyucu, sen neredesin?"

(Atay, Korkuyu Beklerken)

Bütün

Oğuz Atay'ın ilk kitapları edebiyatın dışında eserlerdir. Aynı zamanda bir mühendis akademisyen olması nedeniyle *Topografya ve Yol İnşaatı* kitaplarını yazar. 1958-59 yılları arasında *Pazar Postası* dergisinde redaksiyon işleri yapar. Burada kimisi imzasız pek çok yazısı yayımlanır. Yine bu yıllarda sinemaya büyük merak salar. Bazı eserlerinde kullandığı sinema dili ve anlatımdaki yoğunluk, dikkatli bir sinema izleyicisi olduğundan gelir (Akgül 24).

Atay, hacimli eseri *tutunamayanlar'ı* 1969'da yazar. Oğuz Atay, bu eseriyle 1970'te TRT roman ödülü kazanır. Ticarî endişelerden dolayı bu romanı ancak 1972'de basılabilir. 1971'de *Beyaz Mantolu Adam* hikâyesi Yeni Dergi'de yayımlanır. 1973'te *Tehlikeli Oyunlar'ı* yazar. 1975'te ise *Korkuyu Beklerken* adlı hikâye kitabı yayımlanır. Yine aynı yıl basılan ve İTÜ'den hocası Prof. Dr. Mustafa İnan'ın hayatını romanlaştırdığı *Bir Bilim Adamının Romanı* ise Türk edebiyatında biyografik romanın önemli bir örneği olur (Ecevit, Oğuz Atay'da Aydın Olgusu 2). Atay roman ve hikâye türünün yanı sıra tiyatro alanında da eser vermiştir. 1979-80 yıllarından itibaren tiyatrolarda sahnelenen *Oyunlarla Yaşayanlar'ı* 1975 yılında yazmış olmasına rağmen 1985'te kitap olarak yayımlanır. Oğuz Atay, bunlar dışında "İnsan-Devlet-Toplum" başlıklı bölümlerden oluşacak olan *Türkiye'nin Ruhu* adını verdiği bir roman üçlemesinin projesini hazırlamış ama buna ömrü yetmemiştir. Atay, bu eserinde Türk toplumunun kolektif bilinçaltını tarihî bir değişim süreci içerisinde anlatmak istemiştir. (Ecevit, Oğuz Atay'da Aydın Olgusu 2) Aynı şekilde *Eylembilim* adını verdiği romanını da tamamlayamamıştır, ancak eserin bazı parçaları 1987'de bir araya getirilerek 1970-1977 yılları arasında tuttuğu anlaşılan günlüğüyle birlikte *Günlük ve Eylembilim* adıyla basılmıştır. Diğer bazı parçaların da bulunmasıyla *Eylembilim* müstakil bir eser olarak tekrar basılır.

Çağın ve Türkiye'nin Entelektüel Ruhu: Kurgu Kişisi

"Türk romanının sorunu kişiliktir. İnsanımızın henüz kişilik kazanma savaşının önemini henüz kavramamış olmasıdır. Kendisiyle hesaplaşma diye bir kavramın varlığından habersiz oluşundandır." (Atay, Günlük)

Parça

Batı edebiyatında 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında M. Proust, H. James, J. Conrad gibi yazarlar klasik gerçekçi roman anlayışına benzemeyen yeni bir roman çağının öncü figürleri haline gelmişlerdir. Ardından, modernist olarak adlandırılan J. Joyce, F. Kafka, V. Wolf, W. Faulkner gibi isimler ise bunu daha da ileri götürürler. Bu yazarlar artık 19. yüzyıl gerçekçi roman yazarları gibi sosyal yaşamdaki ilerlemelere, insan ilişkilerine ve dış dünyaya gerçekçi bir yaklaşım sergilemek yerine, aksine insanın iç dünyasına, karmaşık bilinç yapısına yönelirler. Bundan dolayı, bu yazarlarda klasik roman yapısının yerine, kurgudan kurtulmaya çalışan, semboller, ritim ve bakış açısı gibi iç dünya ve bilinç akışına dayalı bir anlayış kendisini gösterir. (Moran 198). Özellikle 19. yüzyılın başında başlayan ve yüzyılın ortalarına doğru güçlenen nihilist eğilimler nedeniyle insan hayatı ve varoluşunun bütün olarak sorgulanması ve geleneksel değerlere karşı tavır takınma gibi anlayışlar da edebiyatta yer etmeye başlar. Böylece, değerli veya değersiz olsun, bireye odaklanan bir bakış açısı da kurguda dikkat çeker olur.

Oğuz Atay, Türk edebiyatında modern/modernist yaklaşımları kullanan bir yazar olarak dikkat çeker. Onun romanları özellikle birey etrafında geliştiğinden, ilk örneklerinden itibaren sosyal hayata sıkı sıkıya bağlı bir roman anlayışı beklentisi içindeki Türk okuyucusu tarafından yeterince ilgi çekmedi. Ancak romanları, Türk edebiyatını Batı'da ele alınan sorunlara bağlayan ve Türk edebiyatına çağdaş bir görünüm kazandıran özellikler taşır. Onun romanlarını anlamak için tüm diğer unsurların önüne koyduğu ana karakterleri ve onları çevreleyen sorunları kavramak gerekir.

Oğuz Atay'ın romanları, onları daha önceki roman kahramanlarından ayıran özgün nitelikli karakterlere sahiptir. İster *Tutunamayanlar*'da, ister *Tehlikeli Oyunlar*'da, ister gerçek hayattan bir karakter olarak hocası Mustafa İnan'ın hikâyesini anlattığı *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda, kendilerine özgü bir yaşam biçimiyle yaşayan, algılayan ve yorumlayan karakterler bulmak mümkündür.

Kurgu eserlerinde, Oğuz Atay insanın kendisiyle ve sıradan hayat düzeniyle olan ilişkisinden bahseder. Özellikle yirminci yüzyıl Batı edebiyatının öne çıkan

isimleri bireyin toplum içindeki durumunu yoğun bir şekilde tartışmışlardır. Aslında Oğuz Atay da, Türkiye'nin modernleşme sürecinde geçirdiği değişim perspektifini ekleyerek bu konuya değinir. "Atay'ın romanlarında Doğu ve Batı'nın kültür değerleri arasında varlığını sürdürmeye çalışan Türk aydınının, geri kalmışlığın yozlaştırdığı ölçülerle biçimlenmiş bir değerler sistemi içindeki savaşımları gözler önüne serilir. Yazar, düşünen ve eleştiren aydın bireyin kendisiyle ve karşıt dünyayla hesaplaşmasını, 'gerçek Ben'e ulaşma yolunda gösterdiği çabayı, varoluşçuluk felsefesi çerçevesinde ve ironik bir anlatım tutumuyla okuyucuya aktarır." (Ecevit, Kurmaca Bir Dünyadan 25). İlk romanı *Tutunamayanlar*'da ele aldığı konular ve yarattığı kahramanlar değişik biçimlerde de olsa bir şekilde, sonradan yazdığı romanlarında bir anlamda devam eder.

Onun merkezi karakterleri genellikle yazarın kendi çağının veya daha önceki neslin bir temsilcisidirler ve çoğunlukla şehirli entelektüel çevrelere mensupturlar. Romanlarında diyalektik bir yapı vardır; söz konusu kahramanlar, bozuk evlilik kurumu, yozlaşmış bürokrasi ve çarpıtılmış eğitim sistemiyle birlikte sunulur. Ancak, bu karşıtlıklar somut olaylarla işlenmek yerine bireyin iç dünyasında soyut bir şekilde yer alır. Bu nedenle yazar, bu gelişmeleri bireyin iç dünyasında vermek için çağdaş romanda sıkça kullanılan bilinç akışı yöntemini kullanır. Bu tekniğin temin ettiği imkanla yazar, merkezdeki kahramanın çatışmalarını, duygularını, düşüncelerini ve anılarını içsel bir akış çerçevesinde sunma yolu bulmuş olur.

Onun romanlarında, gerçek hayattan uzaklaşıp kendi iç dünyalarında yaşayan bireylerin, daha doğrusu yaşadıkları hayata tutunamayan bireylerin kimi zaman var olup olmadığı tartışılır bir vaziyettedir. Atay, yaratmış olduğu bu karakterleri bilinçli olarak belirsiz bir görünümle takdim eder. Maddi hayattan kendilerini uzak tutan merkez kahramanların fiziksel özellikleri neredeyse hiç söz konusu edilmez. Kendi hayal dünyalarında yaşadıklarından, yazar onları çoğunlukla içsel görünümleri çerçevesinde romana sokar. Çünkü varlıkları dış dünyalarıyla değil, iç dünyalarıyla ilintili bir özellik göstermektedir. Buna karşılık, Atay'ın merkez karakterlerinin karşısındaki, yani bir anlamda tutunmuş, sistemin bireyi haline gelmiş karakterler ise fiziksel özellikleri açısından detaylı bir şekilde sunulurlar. Öncekilerin varlığından duyulan şüphe durumu, bunlarda tersine "gerçek varoluş" izlenimine evrilir.

Merkez kahramanların durumunu daha iyi anlamak için, yazar zaman zaman geriye dönüşler, iç diyaloglar ve monologlarla kahramanların büyüme koşullarını gözler önüne serer. Böylelikle, her zaman kahramanlarını nedensellik ilişkisi içinde sunar. Örneğin, *Tutunamayanlar*'da Selim ve Turgut'un yaşadığı

çelişkilerin, kararsızlıkların, uyumsuzlukların ve yalnızlık durumunun arkasında, onların çocukluk ve gençlik tecrübeleri vardır. Atay, bilinçaltı ve geriye dönüş tekniğiyle karakterlerinin gelişiminde etkili olan aile ve diğer siyasi, sosyal çevre durumlarını göstermeye çalışır. Ancak, yazarın bunu yaparken oldukça kötümser ve eleştirel bir tutum sergilediği gözden kaçmaz. Örneğin, *Tehlikeli Oyunlar* ve *Tutunamayanlar*'da ironiye ve mizaha yönelme yazarın bu anlamdaki bir özelliği olarak dikkat çeker. Atay, *Tutunamayanlar*'da Selim'den bahsederken "Gülmek onun için bir korunma aracıydı" demektedir. *Tehlikeli Oyunlar*'da da Selim Bey için benzer bir gözlemde bulunmaktadır: "Acıklı olaylar karşısında garip bir tutukluğu vardı Selim Bey'in. Üzüntülerini ancak mizahla teselli edebiliyordu." (Atay, *Tehlikeli Oyunlar* 207).

Oğuz Atay, kurgu eserlerinde, özellikle bir kimlik arayışı içinde olan, bir toplumda yer arayan bireyi; uyumsuz, dengesiz, toplumla çatışma içinde olan aydın kişileri anlatır. Onun kahramanları topluma kendisini kabul ettiremediği gibi, kendi problemlerini de çözemeyen kimselerdir. Bu bakımdan o, bireyin yazandır. Sosyal problemlere de hep bu bireyin penceresinden bakar. Onun endişesi, bu problemlere çözüm sunmaktan ziyade, bunların bireyin iç dünyasına ne şekilde yansıdığını aksettirmektir. Bu yüzden onun eserlerinde olaylar arka planda bırakılmış, kahramanların çatışmalı bilinçlerinin yansıtılması öne çıkarılmıştır. Atay, tüm problemlerin arkasında ve yine çözümünde bizzat bireyin kendisinin bulunduğu inanır. Nitekim *Tutunamayanlar*'da "kendini çözemeyen kişi, kendi dışında hiçbir sorunu çözemez" demektedir (Atay, *Tutunamayanlar* 95). Bu sebeple onun kahramanları kendi problemleriyle yüzleşen, kendi kendileriyle hesaplaşan ya da yüzleşmekten ve hesaplaşmaktan korkan, yüzleştiklerinde ise çözemeyen kahramanlardır. Ona göre "Türk romanının sorunu kişiliktir. İnsanımızın henüz kişilik kazanma savaşının önemini kavramamış olmasıdır. Kendisiyle hesaplaşma diye bir kavramın varlığından habersiz oluşundandır." (Atay, *Günlük* 226) Onun eserlerinde aydın, bazen en önemli kahraman, bazen de önde bir tem olarak yer alır. Onun aydın kahramanları, çevrelerinin ve içinde yaşadıkları dünyanın farkında olan insanlardır. Fakat belirgin bir şekilde mutsuzdurlar. Gerek hayat ve gerek duygu bakımından uyuşmadıkları bir ortamda bulduklarından dolayı kendilerini kabul ettirmeleri mümkün olmamaktadır. Onları mücadeleye probleme sürükleyen durumlar dış kaynaklıdır. Dışardan gelen herhangi bir etkiyle başlayan iç hesaplaşma, kahramanın iç dünyasında sıkıntılara yol açar. Bilhassa batılılaşma sürecindeki bir toplumda yaşayan kahramanda bu hesaplaşma ve iç çatışma kimlik problemine, yabancılaşmaya ve hatta bir anomiyeye dönüşür. Hem romanlarında

ve hem hikâyelerinde bu yabancılaşmayı yaşayan, tutunamayan kahramanları ele alır. Bu bakımdan o, bildiği gerçeği kesin bir doğru mantığı içinde okura aktarmaya çalışmaz; eserlerinde hayal unsurlarına, sembollere, çağrışımlara, farklı bakış açlarına yer verir.

Atay'ın yaşadığı dönem sosyal gerçekliğin önde olduğu bir dönem olduğundan, eserlerindeki yenilikler hemen dikkat çekmemiş hatta yadırganmıştır. Doğu-Batı kültürünün insanımız üzerinde yarattığı çelişkiler Atay'ın eserlerinin önemli bir temasıdır. Atay'ın ilk iki romanında insan farkındalığı ve bilinçaltı çarpıcı bir şekilde işlenir. Birey toplumsal problemler içinde kaybolmadan önce kendi benliğini sorgular ve kimliğini keşfetmeye çalışır. Atay, insanların kendi başlarına çözüm bulmadan önce özyeni tanımlamalarının önemli olduğuna ve bu sürecin toplumsal sorunların çözümü için gerekli olduğuna inanmaktadır.

Oğuz Atay'ın özellikle romanlarında "oyun" ve ironi kavramları dikkat çekmektedir. *Tehlikeli Oyunlar* ve *Oyunlarla Yaşayanlar* adlı eserlerine de giren bu kavram, yazarı hem teknik ve hem de içerik yönünden açıklaması bakımından önemlidir. Postmodern yazarların, romandaki dünyanın, gerçek dünyaya benzetilme çabasına bir oyun olarak yaklaştıklarını ve ironik bir mesafeyi kullandıklarını görmekteyiz. Birey, kimliğini bulma sürecinde kendine aykırı gelen maddî hayat oyunlarından kopar ve iç dünyasında kişiliğine uygun hayat oyunları kurgular... Ancak gerek dış, gerekse iç dünyanın kaotik düzeninde bu oyunlardan hangisinin maddî hayata ait olduğu, hangisinin ise gerçek kimliğe uygun olarak soyut hayatın bir parçası şeklinde kurgulandığı belli değildir (Ecevit, Oğuz Atay'da Aydın Olgusu 55). Kurgularının merkezindeki aydın kahraman, çevresi ile derin uçurumlar olan ve ayakta kalmak için bilinçli ya da bilinçsiz olarak "rol" yapmaya başlayan biridir. Bu rol ve oyun kahramanların toplumun yerleşik düzeni içindeki yaşamlarını simgeler. Kahraman, kimliğini bulma sürecinde dış dünyanın hayat oyunundan ayrılamaz ve iç dünyasında yeni oyunlar tasarlar (Ecevit, Oğuz Atay'da Aydın Olgusu, 55). Dış dünyanın yükümlülükleri ve iç dünyanın farklı düzeni, kahramanda kişilik bölünmesine ve çelişkili bir yapıya yol açar.

Yazar, Türk aydınlarının Doğu ve Batı kültürleri arasında sıkışmış hissetmelerinin nedenini açıklamak için sık sık bu bölünmüş kişilik meselesine vurgu yapar. Örneğin, "Tehlikeli Oyunlar" eserinde Hikmet, "Hikmet 1", "Hikmet 2" ve "6. Hikmet" gibi isimler altında ortaya çıkar. "Tutunamayanlar" eserinde de Selim ve Turgut için aynı alt kişilikler mevcuttur. Bu durum ister istemez normal hayat düzeniyle ironik ve zaman zaman zıt bir ilişki ortaya çıkarır. Oğuz Atay, özellikle merkezde yer alan aydını anlattığında ironik bir ifadeyi kullanmayı tercih eder.

Tutunamayanlar'da ve *Tehlikeli Oyunlar*'da taklidi, başkasının dilini abartarak yapılan parodiyi, ciddiyetle, gayrı ciddiyetin yer değiştirmesini, ciddi olanın gülünç hale getirilmesini, saçma olanın ciddiye alınmasını, kelime oyunları ile yapılan hafifsemeyi bulmak mümkündür (Gürbilek 25). Bu ironik bakışın kaynağı, Atay'ın içinde bulunduğu çağ ve yaşadığı çevredir. Bu mizah dolu, ironik, alay edercesine görünen oyunsu tavır, bireyin değiştirmek isteyip de başarısız olduğu dış gerçeklikle bir nevi eğlenme, onu yumuşatma niyeti taşır. Öte yandan, bu yaklaşım biçimi sadece modernistlerin değil daha sonra postmodernlerin de kullanacağı bir yöntem olarak karşımıza çıkacaktır.

Bir bütün halinde Oğuz Atay'ın hikâyelerine geldiğimizde ise romanlarında olduğu gibi ağırlıklı olarak egzistansiyalistlerin insan-zaman-mekân anlayışlarından etkiler taşıdığını görürüz. Bu bağlamda Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Sartre ve daha da pek çok isim sayılabilir. Atay bir edebiyatçı olarak ise Kafka etkisini daha fazla aksettirir fakat; yanı sıra Dostoyevski'den, Stendhal'e Kafka'ya, Joyce'a, Laclos'a, Conrad'a, Emily Bronte'a, Gunter Grass'a, Vladimir Nabakov'a kadar pek çok isim de buna dahil edilebilir.

Burada Varoluşçuların Bergson'un psikolojik zaman ve oluş fikrini benimsediklerini görüyoruz. Ancak "ben" in kendini tanıması ve kurması için aşkınlık ihtiyacını kabul ederek ve insan bilincinin sınırlı durumlar arasında özgürlüğünü yaşadığını görerek Bergson'dan ayrılırlar. Aşkınlık ihtiyacı, "ben" in kendini bilme ve kurma kaynağı olarak kendi dışındaki şeylerle temas kurma ihtiyacıdır. Geçmiş geleceğe karşı, ölüm yaşama karşı, yalnızlığa karşı öteki, zevke karşı acı gibi bireyi zıt yönlerde sınırlayan sınır durumlarını açığa çıkaran "ben" in kendini tanıması için kendi dışına kaçışı kaçınılmazdır. (Magill 19-20).

Kierkegaard'ın merkez kategorisinde de birey yer almaktadır. Ancak bireysel insan varlığı için, bir var oluştan bahsedilebilir. Egzistansiyal realite birey üzerine oturmaktadır. "Var olmak bir birey olmak anlamına gelir. Keza var olmak, oluş halinde bulunmak manasına gelir." (Magill 36). Diğer taraftan birey, zamana bağımlılıkta ve görecelilikte bulunmanın zavallılığı içerisinde ve yeryüzündeki hayat absürd ve boştur (Glicksberg 19). Kierkegaard'ın önemle üzerinde durduğu bir mesele de korku ve ürperti kavramıdır ki yirminci yüzyıl batı hikâye ve romanı buna fazlaca yer vermiştir.

Kierkegaard bu kavramları ilk günaha kadar götürür. Âdem başlangıçta masumdur. Ancak masumiyet cehalettir. Masumiyet içindeki insan henüz ruh olarak belirlenmemiştir. Sakin ve huzurludur ama bunun dışında insanın olabileceği başka bir şey vardır. Bu diğer şey nedir? O hiçliktir. Ama bu hiçlik

insanı rahatsız eder ve ürpertir... Titremenin nesnesi hiçliktir. O ancak tehlikeyi işaret edebilecek bir hiçliktir." (MacIntyre 23). Bilhassa bu ürperti meselesinin *Beyaz Mantolu Adam* başka olmak üzere Atay hikâyelerinde önemli olduğu açıktır.

Martin Heidegger ise, varlığı birinci derecede bir problem olarak ele almış, *Varlık ve Zaman* adlı eserinde varoluşun temel kategorilerini, türlü duygularla belirleyip "zaman" ile bütünleştirmiştir. Egzistansiyalistler, kaçınılmaz olan ölümlülük meselesi ile yüzleştğinde sıkıntısının bilincine eren insan varlığıyla uğraşmışlardır. Onlar açısından insan, güç ve anlamını kendi dışındaki bir varlıkta değil de kendi içinde bulmalıdır. En büyük "var" oluş "yok" olandır, insanlık adına ölümsüzlük beklentisi saçmadır, bütün yapıp etmelerimizde bize yardımcı olacak azizler yoktur. Tüm değerler insan tarafından yaratılır ve kaynak da kendisidir. İnsan ancak düşüncelerini içsel yaşamının gelişimine odaklayarak hayattaki misyonunu yerine getirebilir. (Mayers 32-35). Heidegger'e göre insan, bu dünyaya fırlatılmıştır. Bizim dünya içindeki varlığımız bir fırlatılmışlıktır (Steiner 122). Heidegger, modern çağda insanın durumunu "yurtsuzluk" olarak tarif eder (İyi 16). Varlık, var olma ve insan arasındaki yapıya dayalı ilişkide bağların giderek zayıflamasıyla insanın artık varlığın yakınında olamayışı yurtsuzluğuna işaret eder (İyi 56). Bu egzistansiyalist yaklaşım nitekim Oğuz Atay'ın romanlarının olduğu gibi hikâyelerinin de konusudur.

Heidegger, "varolanın" sınırlılığına karşılık "varlık"ı hep sınırsız, aynı zamanda "hiç" olarak ele alır. İnsan, kendi varlığı içinde varolandır. Yani insan "varolan"a atılmışlığının farkına varan ve bu atılmışlığı soruşturan konuma sahiptir. Bu, insanın existens olarak hayat bulma olanağına ulaşmış olması anlamına gelir. "Dünyada-varlık"ın dışına çıkmak, "öz varlığa" yönelmektir. Bu dışarı çıkış içsel bir rahatsızlık ve bulantı biçiminde deneyimlenir. Heidegger, "kaygı"ya günlük dilde yaygın kullanımının ötesinde bir anlam yükler. Kaygı, bir çeşit var olma halidir. Bir kaygı hali olarak insan, boşlukta yer kaplamayan, kendisini her zaman bir dünya içinde var bulan bir varlıktır. (Hühnerfeld 72). Modernizmin toplumsal alandaki gelecek vaatleri, yaşanan iki dünya savaşının yıkıntıları içinde yitip gitmiş, hızla makineleşen dünyanın içinde kendine ve her şeye yabancılaşan insanın yaşantısı, peş peşe kırılmalarla, nihayet postmodernizmde bir dizi arı ve bağıntısız "şimdiki an"a indirgenmiştir (Harvey 70). Postmodernist dönemde, tarihsel süreklilik ve bellek duygusunun bütünüyle buharlaşması, zamansallığın ve de estetik alanda derinliğin yok olmasına neden olmuştur (Harvey 74).

Oğuz Atay'da egzistansiyalist bir sanatçı olan Kafka etkisi daha belirgindir. Kierkegaard, Nietzsche ve Jaspers gibi Kafka da bir filozoftan ziyade bir sanatkâr olarak varlığın özü, yakalanması zor ve daima problematik olan anlamı

ile derinlemesine ilgilenmiştir. Bu onun fiktif eserlerinde bir nevrotik takıntı gibi var olan gerçeğin kalbine doğru yapılan bir sondajdır: Nevrotiktir, çünkü onun kahramanları gereksiz anlam arayışında absürt duyguya uğramış olmanın başlangıcındadırlar. Ona göre insan her zaman bir yargılama durumundadır ve nihayetinde suçludur. Anlaşılmazlığı koruyan bir "adalet" sisteminin kurbanıdır. Kierkegaard, insanların Tanrı'nın gözünde her zaman yanılığında olduğunu söyler; Kafka'nın kurgularındaki kahraman sebepsiz yere izlenir, yakalanır ve cezalandırılıp bir kenara atılır. (Glicksberg 42). Atay'ın hikâye kahramanları Jung'un bilinç esaslı yorumuna göre içe dönük kimselerdir. Atay kahramanları Jung'un içe dönük insan tarifine daha çok uyarlar: "İçe dönük tip, insanlara ve nesnelere karşı güvensizdir, sosyal değildir ve düşünmeyi harekete geçmeye yeğler." (Fordham 35). Çünkü Atay, bireyin değişmesini, dünyanın ve toplumun değişmesinden daha önemli bir problem kabul eder (Demiralp 101). Bu sebeple Oğuz Atay, problemleri toplumun çözümünden önce, problemleri bireyin ayrıştırılmasını işler. Hikâye kahramanları, bilincin ve bilinçaltının etkilerini kuvvetle yansıtır. Bu bilinç, onlarda kendilerini tanıma ve belirlemeye katkıda bulunurken, sık sık bilinçaltının etkileri açığa çıkar. Atay kahramanları bilinçleriyle kendi benlerini tanımlamaya çalışıp dış dünyaya açılırken kuvvetli bir korku, tedirginlik, karamsarlık, anlamsızlık ve ürperti duygularına kapılırlar. Bilinçaltında köklenmiş olan bazı oluşumlar, bu duyguları tetikler. Atay kahramanları çoğunlukla anlam arayışında başarısızlığa uğrarlar.

Atay kahramanlarının bu narsistik tavrı, Freud'un ikincil narsizm tanımını hatırlatır. Onun ikincil narsizmi, libidonun dış dünya ile ağır düş kırıklığı yaşamaya sonucu egoya geri çekilmesini (Geçtan 163) nakleder ki bu geri çekilme Atay kahramanlarında sık sık karşımıza çıkar.

Sonuç

Oğuz Atay, yeni Türkiye'nin kabuğunu kırıp dünyaya açıldığı fakat dünyanın ise tersine ciddi bir şekilde kabuk değiştirdiği bir dönemde yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıntıları ve bıraktığı etkiler unutulmadan üzerine daha şiddetli gelen İkinci Dünya Savaşı, insanlık için evrensel bir varlık sorununu gündeme getirmiş; savaşın yarattığı korku, endişe ve benzeri problemler, gerek psikolojik ve gerek felsefi düzlemde büyük etkiler yaratmış; hayat, sanat ve edebiyat da bundan kendine düşen payı almıştır. Bu itibarla bütün dünyada ortaya çıkan büyük sanat ve edebiyat faaliyetleri, modern Türkiye'nin bir entelektüeli

Oğuz Atay'ın da dikkatini çekmiş, daha doğrusu etkilemiş/beslemiş ve yazdığı edebiyat eserlerine de yansımıştır.

Oğuz Atay bir taraftan çok güçlü bir şekilde çağını kuran bu batılı sanat, edebiyat, düşünce hareketlerinden, yazar ve eserlerinden etkilenirken; diğer taraftan yeni gelişmekte, modernize olmakta, dünyaya entegre olmakta bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir düşünen adamı olarak bu kez Türkiye'nin Doğu'dan Batı'ya, geçmişten geleceğe taşıdığı veya taşıyamadığı problemlerini, açmazlarını aktarmak durumunda kalır. Denilebilir ki Atay, eserlerindeki modernist edebiyat eğilimlerinden, postmodern uygulamalara; bu eserlerinde çağın bütün evrensel korku ve endişeleriyle birlikte, Türkiye'nin çıkışsız problemlerini de üzerlerinde taşıyan aydınlarına kadar her yönüyle *glokal* bir yazardır.

Kaynakça

- Akgül, Hasip. *Oğuz Atay'ın Yaşam Oyunu*. Akış Yayıncılık 1996.
- Atay, Oğuz. *Tehlikeli Oyunlar*. İletişim Yayınları 1992.
- Atay, Oğuz. *Tutunamayanlar*. İletişim Yayınları 1992.
- Atay, Oğuz. *Günlük*. İletişim Yayınları 1995.
- Atay, Oğuz. *Korkuyu Beklerken*. İletişim Yayınları 2000.
- Demiralp, Oğuz. *Okuma Defteri*. Yapı Kredi Yayınları 1995.
- Ecevit, Yıldız. *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*. Ara Yayıncılık 1989.
- Ecevit, Yıldız. "Türk Romanında Bir Avangardist." *Kurmaca Bir Dünyadan*. İletişim Yayınları 1992.
- Ecevit, Yıldız. *Ben Buradayım... Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*. İletişim Yayınları 2005.
- Fordham, Freida. *Jung Psikolojisi*. Say Yayınları 1997.
- Geçtan, Engin. *Varoluş ve Psikiyatri*. Remzi Kitapevi 2003.
- Glicksberg, Charles I. *The Tragic Vision in the Twentieth Century Literature*. Illinois Publishing 1970.
- Gürbilek, Nurdan. *Yer Değiştiren Gölge*. Metis Yayınları 1995.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu*. Metis Yayınları 1997.
- Huizinga, Johan. *Homo Ludens- Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. İmge Kitapevi 2006.
- Hühnerfel, Paul. *Heidegger: Bir Alman Bir Filozof*. Gündoğan Yayınları 1994.
- İyi, Sevgi. *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu*. Asa Kitapevi 2003.
- MacIntyre, Alasdair. *Varoluşçuluk*. Paradigma Yayınları 2001.
- Magill, Frank. *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*. Dergâh Yayınları 1992.
- Mayers, Frederick. *Yirminci Asırda Felsefe*. Dergâh Yayınları 1992.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-II*. İletişim Yayınları 1991.
- Morphy, John. *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, Paradigma Yayınları 2000.
- Sazyek, Hakan. "Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler." *Hece*, Yıl:6 Mayıs-Temmuz 2002, ss. 65-67.
- Steiner, George. *Heidegger*. Hece Yayınları 2003.